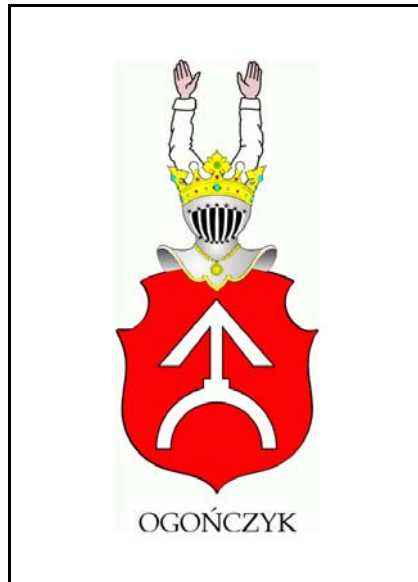

DZIAŁYŃSKI

herbu Ogończyk,
hrabiowie

Herb *Ogończyk*. W polu czerwonym pół białego pierścienia końcami na dół, na pierścieniu strzała bez pióropusza żelazem w górę, w koronie dwa ramiona niewieście w czerwonej odzieży podniesione w górę.

Herb hrabiów Działyńskich: Tarcza niemiecka z skrajem srebrnym i obwódką perłową, na tarczy znak jak w herbie Ogończyk. Tarcza pokryta, koroną hrabiowską, na niej dwa ramiona niewieście w czerwonych rękawach trzymające obydwoma rękami pół srebrnego pierścienia, pod tym, krzyż kawalerski biały.

Jednogodne podania heraldyków i kronikarzy dają romantyczny początek herbowi Ogończyk i rodzinie Działyńskich, podług nich rycerz (miles) Piotr z Radzikowa, wyswobodziwszy z niewoli pogańskiej pannę znakomitego i możnego rodu Odrowążan, pozyskał jej serce i zapewnienie małżeństwa, a na znak zobowiązania otrzymał połowę pierścienia, który nosiła na palcu; jednakże zajęty służbą rycerską dopiero po kilku latach mógł się o dane słowo przypomnieć, a właśnie gdy panna zmuszona od rodziców komu innemu miała oddać swą rękę, zaślubiwszy ją Piotr wziął jej herb, lecz w nim zaprowadził odmianę, mającą uwiecznić romantyczne, o którym wspomniałem, zdarzenie to jest, że na tarczy w miejsce wążów Odrowąża położył pół pierścienia otrzymanego od swej żony, a w koronie w miejsce pawiego ogona, ramiona wzywającej o pomoc; w tej legendzie musi być jakaś część prawdy, co tem śmielej można przypuścić, gdy się zwróci uwagę na znaki herbowe Ogończyka, ale nie tłumaczy tych obszernych majątności, jakie ród Ogończyków, którego Piotr był niewątpliwie protoplastą, posiadał na pograniczu Prus w Kujawach, a

głównie w ziemiach Dobrzyńskiej i Chełmińskiej, tych początek śledząc historycznymi danymi, należy przypuścić, że ów Piotr, jak się zdaje z legendy herbowej, urodzeniem Morawczyk, otrzymał w XII stuleciu od któregoś z władców Kujaw owe ziemie, czy to w nagrodę zasług, czy co pewniejsza pod obowiązkiem obrony granic od dziczy pogańskiej pruskiej, a więc z warunkiem dostawiania przeciwko nim pewnej liczby zbrojnych, był więc panem chorągiewnym i podług ówczesnego zwyczaju, swoje nadania i godność odznaczył odrębnym znakiem (herbem), a że był Odrowążanem, w tym herbie zaprowadził zmianę, która bardzo być może, że była w związku z romantycznym, o którym mówiliśmy jego ożenieniem; ta zaś zmiana otrzymała nazwę Ogończyk, od jego lub jego syna także Piotra przydomku Ogon; tradycja heraldyczna dodaje, że Paweł brat jednego z tych Piotrów przezwany Powała, ten przydomek przekazał swoim potomkom, co mogło być w samej rzeczy. Więcej niż dwieście rodzin bierze herb Ogończyk, a znaczna ich liczba wywodzi się od Piotra Ogona, trudno przecież rozstrzygnąć czy zasadnie, ależ zasadniej przypuścić trzeba, że większa część wspomnianych rodzin pochodzi od rycerzy, których Piotr ściągawszy pod swoją chorągiew, wynagradzał ich służbę wojskową częścią swojego nadania; gdyż jak było w innych rodach (herbach), tak zapewne i w tym. Wszyscy jednak heraldycy i kronikarze zgadzają się, że zostawił potomstwo i że to od głównej swojej majątności mianowało się "z Kościelca" a następnie wzięło nazwisko Kościelecki. Już w XIII stuleciu ci panowie (komesy) z Kościelca należeli do najmożniejszych rodzin swojej prowincji i dzierżyli w niej znakomite dostojności, tak np. Janusz był wojewodą kujawskim 1247, Mikołaj wojewodą kaliskim 1258 i ten co poprzedni lub inny Janusz, wojewodą inowrocławskim 1259. Ustalił znaczenie tej rodziny Władysław Łokietek wynagradzając jej wierność i zasługi w długoletniej wojnie, jaką dobijając się o tron musiał toczyć z Czechami Ślązakami i buntowniczą magnaterią wielkopolską; Alberta z Kościelca, hojnie nadał majątkami w Małopolsce i podniósł do godności wojewody sandomierskiego ¹⁾, a Pawłowi kasztelanowi łeczyckiemu, Marcinowi podkomorzemu, Jakubowi i Piotrowi, nadał w 1329 prawo chełmińskie dla ich posiadłości Lubina, Woli, Dąbrówki i Murzynowa. Z tych czterech komesów z Kościelca, kasztelan Paweł, dzielny wojownik przeciwko Krzyżakom i Czechom był jak się zdaje ojcem Wojciecha wojewody kujawskiego (1318 r.), inny Wojciech (a to imię było długo dziedzicznie używanem w tej rodzinie) był podstolim, a Hektor podczaszym kujawskim (1350 - 1360). Że prócz głównego majątku Kościelca, posiadali Kościeleccy znaczny inny w Ziemi Dobrzyńskiej leżący, a może być gniazdowy swojego domu Działyń, pisali się i od niego; pierwszy z nich przecież, który od tego majątku stale brał nazwisko Działyński i to swoim potomkom przekazał, był Mikołaj wojewoda inowrocławski 1485, mąż rycersko zasłużony w wojnie z Krzyżakami 1454 - 1466 i w oswobodzeniu Wielkopolski od niszczących ją band rozbójniczych żołnierskich ²⁾, z żony Danoborskiej jego syn także Mikołaj wojewoda pomorski, zmarły 1545, ustalił majątkowe znaczenie swojego domu,

nabywszy w Prusach zachodnich dwa intratne starostwa brodnickie i bratjańskie, pierwsze w posagu za żoną Anną Sokołowską wojewodzanką malborską, drugie przez małżeństwo swego syna Jana (*p. n.*) i rodzinne układy z Wilkanowskimi, którym w nagrodę zasług nadał to starostwo król Kazimierz IV. Z pięciu synów wojewody Paweł i Jan są założycielami dwóch gałęzi tego domu, z tych starsza pochodząca od Pawła istnieje dotychczas; 3-ci Mikołaj podkomorzy pomorski zmarły 1576, usilnie pracował nad ustaleniem w Prusach języka i instytucji polskich a usunięciem wpływu niemieckiego, w tym trudnym początkowo przedsięwzięciu gorliwie dopomagali mu jego bracia, a że ich potomkowie stale w tym kierunku pracowali; słusznie przyznają historycy, że głównie Działyńskim zawdzięcza Rzeczpospolita całkowite zlanie się z sobą Prus zachodnich.

4) Rafał kasztelan brzesko-kujawski otrzymał w 1553 od króla Zygmunta Augllsta zabezpieczenie dla swej rodziny zastawnego posiadania starostwa brodnickiego, to jednak ustąpił bratu Janowi (*pn*); z żony Katarzyny hrabianki z Górki jego syn Łukasz podczaszy wielki koronny, przyjaciel i szwagier przez swą żonę Zofią Zamoyjską słynnego Jana Zamoyjskiego, popierał jego plany polityczne w bezkrólewiu 1575, a walcząc pod jego dowództwem w wojnie 1578 - 1581, przyłożył się do zdobycia Wielkich-Łuk, Zawołocia, Wieliza i innych miast i zamków; wkrótce jednak po zakończonej wojnie umarł z jej trudów; bezpotomnie.

5) Jędrzej, tego syn Mikołaj dziedzic po matce na Chocimiu w Kujawach, dobry lecz burzliwy żołnierz, znacznie nadwreżył majątek, zostawił syna, lecz ten umarł bezpotomny.

Gałąź młodsza Działyńskich. Jej założyciel Jan (4-ty syn wojewody Mikołaja, *pw*) wojewoda chełmiński, wielkich zdolności i niepospolitej wymowy, zagrożony uchwałą tak zwanej rewizji w swych prawach do starostw bratiańskiego odziedziczonego po ojcu i brodnickiego nabytego od brata Michała, opozycją przeciwko tej uchwale zakłócał ostatnie sejmy z czasów Zygmunta Augusta, a w bezkrólewicach 1573 i 1575 popierał dom austriacki do tronu w nadziei, że od niego otrzyma dziedzictwo tych starostw; te jego samolubne działania wiele się przyłożyły do ośmielenia Gdańszczan do zbrojnego oporu przeciwko elekcji Stefana Batorego; umarł 1585 zostawiwszy 3-ch synów: Sylwestra, Mikołaja i Stanisława; z nich Sylwester jest protoplastą linii osiedlonej w województwach łęczyckim i kujawskim a istniejącej jeszcze w połowie bieżącego (XIX-tego) stulecia, lecz która ani majątkiem, ani znaczeniem nie wyrównała innym liniom Działyńskich ³⁾.

2) Mikołaj po ojcu wojewoda chełmiński, za żoną Dulską córką słynnego bogacza podskarbiego Jana Dulskiego ogromny odziedziczył majątek w

Prusach, umarł 1602; jego syn Paweł, wojewoda pomorski, mąż wielkiej nauki i wymowy, posłując w 1597 do Anglii i Holandii, pozyskał od tych państw ważne ułatwienia dla handlu polskiego i obietnicę pomocy w wojnie przeciwko Turkom umarł 1643 zostawiwszy z żony Marianny Czarnkowskiej, syna Adama starostę bratoniańskiego, dzielnego wojownika przeciwko Szwedom i towarzysza Stefana Czarnieckiego w wyprawie do Holsztynu; w 1660 r. dowodząc zaciężną piechotą niemiecką przyłożył się do zwycięstwa pod Cudnowem lecz gdy przy końcu walki chcąc ją co prędzej stanowczo rozstrzygnąć, rzucił się na czele swych hufców na artylerię nieprzyjacielską, poległ od kuli armatniej; z żony Katarzyny Kobierzyckiej jego syn Tomasz wojewoda chełmiński, marszałek sejmu 1690, a dwukrotnie w 1692 i 1712 marszałek trybunału, jak wszyscy członkowie jego rodziny w owych czasach nieprzyjazny ambitnym dążnościom Stanisława Leszczyńskiego a stronnik Augusta II, przeważnie przyłożył się do utrzymania tego monarchy na tronie, ustaliwszy jego przyjacielskie stosunki z cesarzem Piotrem Wielkim i pozyskawszy pomoc tego władcy w wojnie z królem szwedzkim Karolem XII przez traktat w 1704 r. zawarty; umarł 1714 zostawiwszy z żony Teresy Bielińskiej wojewodzianki malborskiej jedynaczkę córkę Annę⁴⁾, która w dom męża Michała Zamoyskiego wojewody smoleńskiego przeniosła bogatą ojcowską spuściznę.

Stanisław drugi syn wojewody Jana (*p. w.*) wojewoda chełmiński , dwukrotnie poseł do Szwecji, gorliwie bronił praw Zygmunta III do tronu tego państwa, a jako komisarz królewski w Prusach Wschodnich, zaprowadził w nich kalendarz gregorjański i urządził apelacje od wyroków książęcych do króla; z jego czterech synów 1) Jan wojewoda chełmiński, fundator Jezuitów w Grudziądzu, niepomiarkowaną dumą obrażał szlachtę pruską a miasta, usiłowaniem ograniczenia ich przywileji⁵⁾ ; umarł 1648 bezpotomnic. 2) Michał biskup kamieniecki założyciel miasta Pragi pod Warszawą. 3) Stanisław kasztelan chełmiński. 4) Mikołaj starosta pokrzywnicki po którym było trzech synów. A) Michał wojewoda chełmiński stronnik króla Michała Wiśniowieckiego i jego obrońca przeciwko nieprzyjaznym mu panom, umarł r. 1687, zostawiwszy dwóch synów bezpotomnych. b) Stanisław, wojewoda malborski z którego dwóch synów: pierwszy Jan, kasztelan elblądzki, zostawił z żony Bąkowskiej syna, Jana Ignacego wojewodę pomorskiego hojnego nadawcę Jezuitów, zmarłego r.1724, jego jedynaczka córka Teresa zaślubiła Franciszka Szembeka. 2) Michał, kasztelan brzesko-kujawski, marszałek trybunału r. 1706, autor i wierszopis, sam, niepokalanej prawości w postępowaniu, podobnej wymagał od innych, i jakkolwiek złączony pokrewieństwem i przyjaźnią z Stanisławem Leszczyńskim, zerwał z nim stosunki i nie Stanisławem ale Kazisławem honoru swojej rodziny nazywał, gdy podniecony ambicją zaburzył kraj staraniem się u jego nieprzyjaciół o koronę, umarł 1714 zostawiwszy z żony Ludwiki Niegolewskiej, syna Jakuba

wojewodę Malborskiego, stronnika dynastii saskiej i dawnych instytucji krajowych a więc przeciwnika reform i politycznych zamysłów książąt Czartoryskich, umarł bezpotomny r. 1756. e) Jan-Dominik, trzeci syn Mikołaja (*p. w.*) kasztelan chełmiński, walcząc w swej młodości w obronie króla Jana Kazimierza popadł w niewolę szwedzką, w której lat kilka zostawał, z żony Marianny Grudzińskiej zostawił sześć córek i tyluż synów, którzy wszyscy zmarli bez potomstwa płci męskiej, jeden z nich (Paweł) był kasztelanem bydgoskim.

Gałąź starsza Działyńskich. Jej założyciel Paweł trzeci syn wojewody Mikołaja, (*p. w.*) kasztelan Dobrzyński, przyjaciel Jana Zamoyskiego popierał jego anti-rakuską; politykę, a w r. 1577 przyłożył się do poskromienia buntu Gdańszczan, z żony Krystyny Kostka zostawił trzy córki i tyluż synów; z tych Stanisław i Łukasz zmarli młodo i bezpotomnie, a trzeci Michał wojewoda brzesko-kujawski w r. 1608; poseł do papieża, zabiegłym gospodarstwem znacznie zwiększył majątek i od Rozdrażewskich nabył dobra służewskie w Kujawach, miał dwie żony Krystynę Cema wojewodziankę, pomorską; i Reginę von Eisenreich (2° voto żonę Alberta księcia Radziwiłła, kanclerza wielkiego litewskiego) z pierwszej żony zostawił siedmiu synów, z tych Jędrzej i Łukasz-Maksymilian bezpotomni, Piotr ksiądz Jezuita. 4) Michał po którym syn Piotr wojewoda chełmiński r. 1663, w wojnie 1654 - 1660 stale wierny królowi Janowi Kazimierzowi, wielkie z tego powodu poniósł majątkowe straty od Szwedów, którzy kilkakrotnie zniszczyli ogniem i mieczem jego majątki; jak cała jego rodzina w owych czasach zwolennik i nadawca Jezuitów, umarł bezpotomny z żoną; Anną Chlewicką; wdową; po Ferdynandzie Myszkowskim. 5) Mikołaj, podkomorzy dobrzyński zostawił syna Stanisława bezpotomnego. 6) Kasper z wojewody, biskup chełmiński 1638, prawie cały majątek oddał na cele dobroczynne i fundacje Jezuitów w Bydgoszczy i Reformatów w Pakości; umarł r. 1646. 7) Paweł starosta inowrocławski po którym z żony Izabelli Grudzińskiej wojewodzianki kaliskiej, syn Zygmunt wojewoda kaliski, pan po ojcu i stryjach, pan rozległych w Wielkopolsce majątków jak: Pakości, Wrześni, Kórnik, Bnina, Roźnowa i t. d. , fundator Kalwarji w Pakości, nieprzyjaciel anarchii i intryg politycznych, śmiało przeciwko nim wystąpił r. 1670, oskarżywszy Grzymułtowskiego i innych panów o związki z Francją i spiski przeciwko królowi Michałowi Wiśniowieckiemu; umarł r. 1686, zostawiwszy z żony Katarzyny Witosławskiej, córkę Helenę zaślubiouą Dönhoffowi podskarbicemu nadwornemu litewszemu i pięciu synów, z tych trzech zmarło bezpotomnie, czwarty Jan zostawił jedną tylko córkę, a piąty Paweł dziedzic na Kórniku dwukrotnie żonaty 1° v. z Magdaleną Leszczyńską wojewodzianką podlaską, zostawił z niej trzech synów (*p. n.*) 2° v. z Ludwiką Mariann' Tarło, z której córka Teofila 1° v. Szoldrska a 2° v. Potulicka, mając po matce sumę na Kórniku, przywłaszczyła sobie ten majątek a umierając legowała go synowi z pierwszego małżeństwa Feliksowi Szoldrskiemu, wywiązał się z tego powodu

długi proces prawych sukcesorów Działyńskich z tym Szoldrskim, zakończony korzystnie dla pierwszych, gdyż im dobra Kórnickie przysądzone zostały; z trzech synów Pawła z Leszczyńskiej: 1) Aleksander kanonik gnieźnieński. 2) Zygmunt bezpotomny. 3) Józef, po którym z żony Marianny Potulickiej córka Magdalena za Wiktorem Raczyńskim i synowie Marcin bezpotomny i Augustyn wojewoda kaliski zmarły r. 1760 ożeniony z Anną Radomicką wojewodzianką Inowrocławską (2° v. żoną Władysława Gurowskiego marszałka Wielkiego księstwa litewskiego); z niej cztery córki Brygitta i Dorota Czapskie, pierwsza wojewodzina chełmińska, druga wojewodzina Malborska, Nepomucyna Koźmińska i Katarzyna Hilzen i dwóch synów z tych:

a) Ignacy, generał-major i szef pułku piechoty wojsk koronnych, jeden z najgorliwszych posłów patriotycznych sejmu czteroletniego, czynny miał udział w redakcji konstytucji 3go maja, obwiniony przez Targowicę o zamysł wywołania powstania w kraju, zasłany w głąb Syberii do Berezowa, dopiero w 1797 uwolniony był przez cesarza Pawła 1. Jego pułk, którego militarnym wykształceniem pilnie zajmował się, słynny z męstwa i patriotyzmu, rozstrzygnął powstanie w Warszawie 1794, a w nieszczęśliwej bitwie Maciejowickiej dzielnie walcząc prawie cały zniszczony został. Z żony Felicjanny Woronicz, kasztelanki bełskiej, spłodził generał Ignacy, syna Józefa, po którym Zygmunt, dziedzic dóbr Rabie i inne na Wołyniu, z dwóch żon obu hrabianek Wodzickich, zostawił potomstwo.

b) Franciszek-Ksawery (młodszy syn wojewody Augustyna) wojewoda Księstwa Warszawskiego w 1807, a następnie Królestwa Polskiego; poprzednio zaś poseł na sejm czteroletni, gorąco popierał na nim wszystkie projekta dążące do ocalenia ojczyzny, w 1794 członek rady najwyższej narodowej; po upadku kraju oddawszy się zarządowi swoich majątków odznaczył się jako rozumny i gorliwy filantrop i podniósł dobrobyt i moralność poddanych, w 1806 członek rządu tymczasowego a w 1807 członek Komisji Rządzącej Księstwa Warszawskiego, posłował do cesarza Napoleona z podziękowaniem za nadaną Księstwu konstytucję; umarł 1819 roku, w 1786 otrzymał tytuł hrabiowski pruski z odmianą w herbie (p. w.). Z żony Justyny hr. Dzieduszyckiej zostawił córkę Paulinę za hr. Józefem Dzieduszyckim i Justynę, słynną z cnót i patriotyzmu, żonę Bernarda hr. Potockiego i syna Tytusa-Adama ur. 1797, posła na sejmy poznańskie, założyciela bogatej biblioteki w Kórniku i wydawcy kilku cennych dzieł dawnych autorów naszych, um. 1861; z żony Celiny hr. Zamoyskiej jego potomstwo:

1) hr. Jan, dziedzic dóbr kórnickich, gołuchowskich i januszewskich w W. Ks. Poznańskim; zaślubił 1857 Izabellę księżniczkę Czartoryską, córkę księcia Adama i Anny z ks. Sapiehów, urodzoną 1832 r.

2) hr. Elżbieta ur. 1826, zaślubiona Adamowi ks. Czartoryskiemu,

3) hr. Jadwiga, dziedziczka dóbr jarosławskich w W. Ks. Poznańskim, zaślubiona 1852 r. generałowi Władysławowi hr. Zamoyskiemu, wdowa od r. 1868,

4) hr. Marya zaśl. 1855 r. hr. Zygmunтови Grudzińskiemu, dziedzicowi dóbr Drzazgowo w W. Ks. Poznańskim,
hr. Cecylia,
hr. Anna

-
- 1) Od tego Wojciecha dziedzica na Żmigrodzie pochodzi rodzina Woyszyk w Małopolsce i do początku XVII stulecia zamożna i dygnitarska.
 - 2) Gałąź Kościeleckich wydawszy w XV i XVI stuleciach kilkunastu senatorów i kilku mężów zasłużonych krajowi, zgasła w pierwszej połowie XVII wieku.
 - 3) Do tej linii, sądę że należeli, Antoni podstoli gostyński, po którym z żony Marianny Orlewskiej byli synowie Stanisław, Józef, Antoni i Jan 1764, po jednym z tych braci, Napoleon kapitan w 1831, umarł emigrantem we Francji.
 - 4) Pochodzi od niej dotychczas istniejąca ordynacka gałąź Zamoyskich, herbu Jelita.
 - 5) Jako dowód jego ambicji to może posłużyć, że gdy po zakończonej wojnie pruskiej z Szwedami. (1626 -1629), stany pruskie uchwały podziękowanie miastom pruskim i rodzinie Działyńskich za ich gorliwość i patriotyzm, że w tej uchwale wymienione były miasta przed jego rodziną, rozgniewany zdarł ją i podeptał.